

MİMARLIKTA SOSYAL ADALET

Hamdi Ergül

Yrd. Doç. Dr. İstanbul Medipol Üniversitesi, TÜRKİYE, hamdiergul@medipol.edu.tr

Abstract

Social Justice in Architecture

The concepts like “earn more, spend more and consume more”, which came into being with the globalization process brought with them the social injustice and inequality issues. This situation is visible in every aspect of life (education, health, politics, etc.) as well as in architecture. Social stratification and the contraction of mutual living areas led to the increase in the gap between life standards with each day.

When the supply-demand balance shaped by the building sector, human labor and the contribution of other sectors, which continue their activities depending on the building sector are considered together, it is observed that the share of the building sector in the GNP is around 35%.

With the influence of capitalism, the buildings that cover the need for accommodation have been converted into money sources and investment tools that provide profit, which are all far from their actual purposes. Today, companies and countries acquire incomes via various sources. Architecture and the building sector have become the lead actors of this income and investment search. Despite this huge income, the human labor working in the sector cannot earn at a sufficient level when compared with the manpower provided by them, and when the difficulties and risks are taken into consideration. Despite the added value they lead, they live in unhealthy places and cannot become the owners of their own houses.

The building sector is at a position that forms demands for the products and services produced by more than 200 sub-sectors connected with itself; and this common influence is the most basic indicator of the sector's being “the lead actor”.

The social status of the building sector and architecture, which deals with the design business of this sector will be dealt with in this study. The relation between the basic rights like environment, human rights, social justice, organic nutrition, drinking clean water, breathing clean air, residing at a calm house, freedom and the right of privacy, watching a beautiful scenery from the house, being protected from carbon dioxide and air pollution, which are the innate rights of every human being, in the ever-developing world will be discussed.

While, on the one hand, the injustices in social and economic areas lead to chaotic environments in every geographical area, today's architecture only dealing with the design of the houses, work places, and residences where only aesthetics and image are in the forefront is not an ethical manner.

The desire of the human beings to shape the buildings around them and the influence of this desire to show their belongings look more powerful than they normally are, and the influence of the advertisements prepared the suitable ground for the formation of “consumption architecture”. Based on the principle requiring that the desires have to be fulfilled in the legal framework and in accordance with the human and environment, the problems have to be resolved by caring for the Balance and Justice.

In the light of the Verses of the Quran “There has appeared corruption both on land and in the seas because of what men did with their own hands. Allah makes them confront the results of some of their deeds so that maybe they will return from the wrong.” (The Surah, Rum; Verse 41), we can observe how the balance has

been disrupted, how the societies went astray; and when they went astray, the disruption occurred not only in the field of ecology but also in the field of human relations and social problems. We can also see that when disruption starts in the balance, everything in the universe is influenced by this disruption at the same rate. In order to correct this disruption and balance, every aspect of life, from our own lives to architectural buildings in the world, from economic systems to legal systems have to be corrected. The message is being conveyed to us that the salvation and balance will be corrected if we develop new models in order to revert from this chaotic atmosphere.

The knowledge and the acquisitions of human beings are sufficient to form the structures that will care for the justice and balance. In this study, the necessity of converting from consumption architecture into “social and just architecture” is being emphasized.

Keywords: Architecture, social justice, sharing, human, balance.

Özet

Küreselleşme ile birlikte hayat bulan “daha çok kazanmak, daha çok harcamak ve tüketmek” kavramları beraberinde sosyal adaletsizliği, eşitsizliği doğurmuştur. Hayatın her alanında gördüğümüz bu durum (eğitim, sağlık, siyaset, vb.) mimaride de kendini göstermektedir. Sosyal tabakalaşma, ortak yaşam alanlarının daralması, yaşam standartları arasındaki uçurumun gün geçtikçe artmasına sebep olmuştur.

Günümüz ekonomilerinde yapı sektörünün oluşturduğu arz - talep, insan emeği, sektöre girdi sağlayan ve faaliyetlerini bu sektördeki gelişmelere bağlı olarak devam ettiren diğer sektörlerin katkısı da dikkate alındığında, yapı sektörünün GSMH içindeki payının yaklaşık yüzde 35 seviyesinde olduğu görülmektedir.

Barınma ihtiyacını karşılayan mekânlar, kapitalizmin etkisiyle asıl amacının dışında, kar ve gelir getiren yatırım araçlarına, para kaynaklarına dönüşmüştür. Bugün şirketler ve devletler rant yoluyla gelir elde etmekte. Mimari ve yapı sektörü, bu rantın ve yatırımın başlıca aktörlüğünü almış durumdadır. Bu gelire rağmen sektörde çalışan insan gücü, riskli çalışma ortamları ve zorluğuna bakarak yeterince kazanmamaktadır. Oluşmasına vesile olduğu katma değere rağmen; kendisi sağlıksız denecek mekânlarda yaşamakta veya ev sahibi olamamaktadırlar.

Yapı sektörü; kendisine bağlı 200’den fazla alt sektörün ürettiği mal ve hizmete talep oluşturan konumunda olup, bu yaygın etki, sektörü “ekonominin lokomotif” olma vasfının en temel göstergesidir. Yapı sektörü ve bu sektörün tasarım işleri ile ilgilenen mimarlığın sosyal durumu tartışılmalıdır. Gelişen dünyada çevre, insan hakları, sosyal adalet, organik beslenme, temiz su içme hakkı, temiz hava alma, sakin bir evde oturma, özgürlük ve mahremiyet hakkı, evden güzel görüntü izleme, karbondioksitten ve hava kirliliğinden korunma hakkı gibi her insanın doğuştan elde ettiği hakların mimarlık ile ilişkisi ele alınacaktır.

Sosyal, toplumsal ve ekonomik konulardaki adaletsizlikler her coğrafyada kaotik ortamlara sebep olurken; günümüz mimarlığı evlerin, işyerlerinin, toplu konut ve rezidansların tasarımında sadece estetik, görsellik ve imajın ön planda olduğu yapılar planlaması etik değildir. İnsan arzu ve isteklerinin mimariye şekil verme, kendisinin sahip olduğu eşya ile güçlü gösterme isteği ve reklam etkisi “tüketim mimarisinin” oluşmasına zemin hazırlamıştır. Arzu ve isteklerini meşru dairede, insan ve çevre anlayışından hareketle, Mizan ve Adaleti gözeterek çözmesi gerekmektedir.

“İnsanların elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıktı. Allah da belki dönerler diye yaptıklarının bir kısmını böylece kendilerine tattırır.” (Rum 41) ayeti kerimenin ışığında mizanın nasıl bozulduğu, toplumlar fesada uğradığında, bozulmanın sadece ekolojik olmayıp, insan ilişkilerinden, sosyal ve toplumsal tüm sorunların fesada uğradığını, mizanda bozulma başladığında evrendeki her şeyin aynı oranda etkilendiğini görmekteyiz. Bu bozulma ve dengenin tekrar düzelmesi için kendi yaşantımızdan, dünyadaki mimari yapılaşmaya, ekonomik sistemlerden, hukuka kadar her konunun yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu yaşantıdan dönmemiz için yeni modeller geliştirdiğimizde kurtuluşun ve mizanın düzeleceği mesajı verilmektedir.

İnsanın, adaleti ve mizanı gözetecek yapıları oluşturmaya bilgi ve birikimi yeterlidir. Bu çalışmada; tüketim mimarisinden, “sosyal ve adaletli mimariye” dönmenin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mimari, sosyal adalet, paylaşım, insan, denge.

1. GİRİŞ

Dünyamızda üretim, tüketim, enerji kaynakları kontrol altına alınmalı. Aksi takdirde gezegenimizin ısınması, iklim değişiklikleri, canlıların nesillerinin tükenmesi, hava-su-topraktaki kirlilik artarak, ölçsüz bir şekilde ekolojik denge sarsılmaktadır. Kuraklık, su kaynaklarının azalması, okyanus seviyelerinin yükselmesi fiziksel değişimlerden sadece birkaçıdır. Dünyadaki fiziksel değişimlere bağlı olarak, hastalıklar, endüstriyel gıdalar, tüketim ve beslenme problemleri artmaktadır. Hayatımızda etkilerine tanık olduğumuz problemlerin başında tüketim gelmektedir.

Tükettiğimiz her neyse, yerine yenisini koyamadığımızda aslında biz de onunla birlikte tükendiğimizi anlamış olmamız gerekirken; dünyadaki sosyal sorunlara baktığımızda insanlığın bunu ciddiye alıp kavradığını söylemek sadece iyimserlik olur. Dünya'nın mevcut sorunları her platformda dile getirilmekte ve tüm insanlık artık bu problemleri bilmektedir. Ancak insanoğlu, yaşadığı andaki refahını düşünüp, geleceğe bırakacağı mirası önemsememektedir. Geldiğimiz noktada kurumsallaşan her yapı; ekonomi, siyaset, eğitim, devletler vs. yeniden ele alınmalıdır. Mimarlık ve eğitimi de bu anlamda önemli yer almaktadır. Çünkü imar eden anlamına gelen Mimarlık, toplam dünya kaynaklarının yönetimi, sürdürülmesi, gelecek nesillere de pay kalması ve yaşanabilir bir dünya bırakılmasından sorumludur.

Dünyanın ve canlıların geleceği için yaşanabilir bir dünya oluşturmak temel görevlerimizden biri olmalıdır. Çünkü; suyun, oksijenin, tabiatın, türlerin ve canlıların yok olduğu bir dünyada insanın da yaşaması imkansızdır. Mimarın sadece tabiata saygılı olması, kaynakları yeniden tanıması yetmez; değişen tüm sorunları birlikte ele alması da gerekmektedir. Bunda sosyal sorunlar da yerini almalıdır. Sadece kendi refah ve konforunu düşünen birey ve toplumlar sürdürülebilir bir yaşam modelini geliştiremezler.

2. MİMARİDE TÜKETİM VE ETKİLERİ

2.1. Ekolojik Bozulma

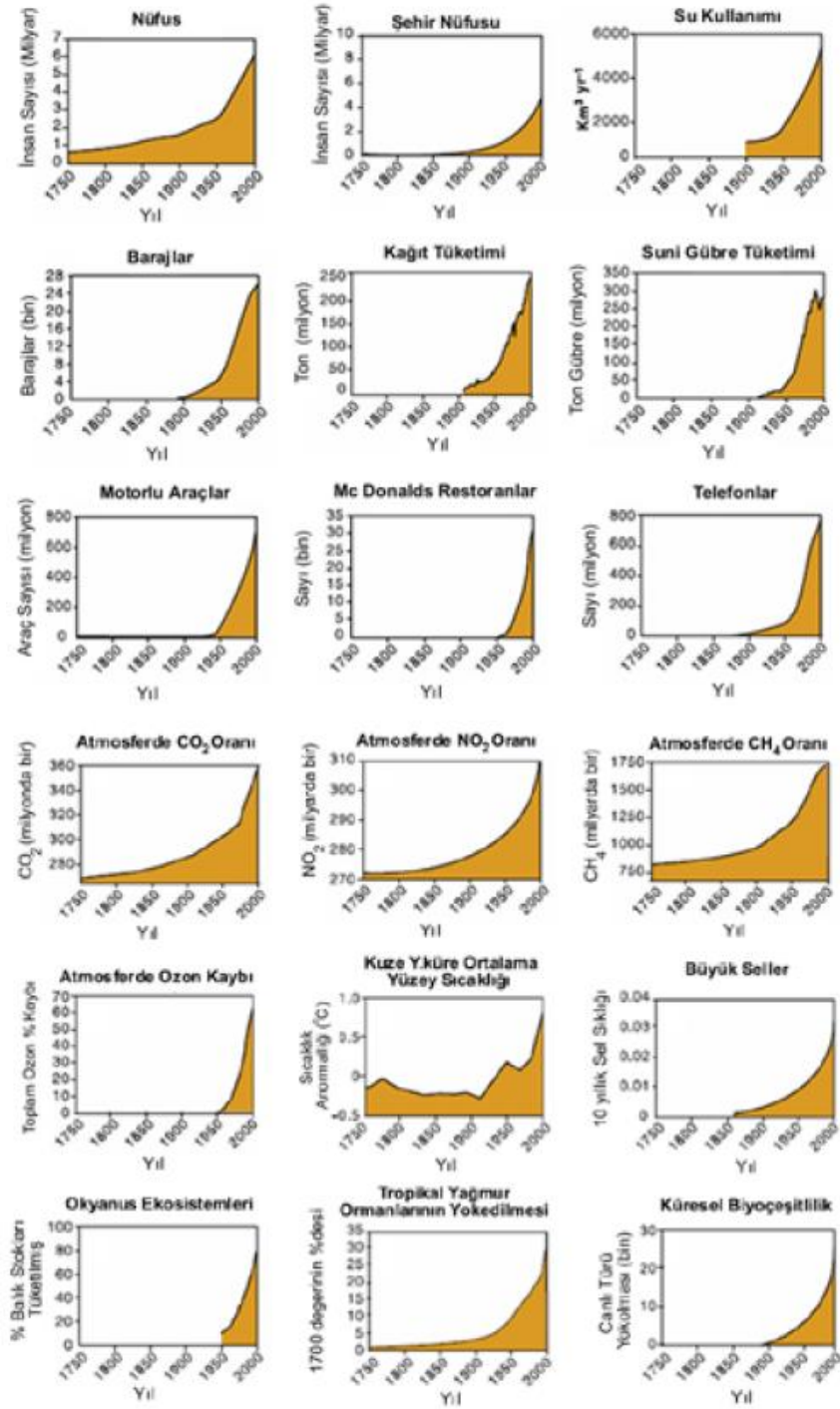
İnsanın doğaya yaptığı en önemli insani müdahalelerden biri olarak kent, bugünün insanının geleceğe bıraktığı bir mektup, bir kitap gibidir. Onun mimari detaylarında, insanın tercihleri, öncelikleri, değerleri geleceğe miras olarak bırakılır. "Notre Dame de Paris" adlı eserin giriş bölümünde mimarlık felsefesi yapan yazar Victor Hugo, "taştan kitap" olarak nitelediği mimarlığın "kağıttan kitap" karşısında öleceğini vurgulamaktadır (Hugo,1997, s. 64-66).

Mevsimler değişmekte, buzullar erimekte, ormanlar acımasızca katledilmekte, denizler kirlenmekte, soluduğumuz hava zehirle yüklenmekte, kulaklarımız, gözlerimiz ve beynimiz; gürültü, beton ve metal kirliliği ile doldurulmaktadır. Kirliliği önleme ve kirlilikle mücadele günümüzün en güncel ve gerçekçi uğraş alanlarından birisi haline almıştır. Doğaya yapılan bu tahribatlar sonucu 2008 yılında Dünya Bankası'nın açıklamış olduğu rapora göre mevsim değişikliğinin tarım üretkenliğini düşürdüğünü ve 2080 yılına kadar bu oranın %15 den fazla olacağı bildirilmiş ve insan sağlığının bu durumdan olumsuz etkileneceği belirtilmiştir (The World Bank, s. İv).

Doğadan ihtiyaçlarımızı organik yollarla, tarım ve toprağı kullanarak elde etmemiz gerekirken; toprak, günümüz şehirlerinde işgal altında, beton ve asfaltlarla yalıtılmış vaziyettedir. Ekolojinin bozulması, yeraltı sularının beslenememesi, kuraklık vs. hepsinden kendimizi sorumlu görmeliyiz. Mimari ve yapı sektörü toplam bozulma ve çöküşün büyük payından sorumludur. Konut üretiminde kullanılan çimento ve inşaat demiri; atmosfere salınan CO₂ emisyonu, toplam emisyonların %12 kadardır. Buna mekânın ısıtılması ve soğutulması da ilave edildiğinde, bu oran %70 seviyelerine gelmektedir. Dünya yıllık CO₂ salınımının 29.888.121.000 ton olduğu ve bunun her geçen gün arttığı bir gerçektir. Buna göre mimaride ihtiyaç esas alınırsa CO₂ salınımını azaltmak, bu alanlarda tasarrufla mümkün olabilir.

Her şey tükense toprak var. Toprağın kullanımı: Toprak, mimarının kendisi kadar eski ve tarım kadar uzun bir süredir insan kültürünün bir parçası olan doğal bir kaynaktır. Ancak, bu kıymetli geleneğe rağmen toprak mimarisi 21. yüzyılda güvensiz ve sağlıksız damgasını yemiş ve neredeyse tamamen "yoksullar için çamur kulübeler" olarak nitelenmiştir. Geçen birkaç on yılda yapılan bilimsel, mühendislik ve mimari çalışmalar toprak ile daha iyi performans sergileyen yeni ve modern yapılar inşa edilebileceğini göstermiştir (King, 2010, s.5).

Dünyanın ve ekolojik dengenin bozulduğu tüm dünyadaki birçok sistemin de benzer davranışlar gösterdiğini ve grafiklerde tırmanma hareketi gösteren birçok sistem birbirine benzediğini görmekteyiz. Şekil 1'de dünyaya ait bilimsel analizler mevcuttur.

Şekil 1. Endüstri Devriminden bu yana üretim ve tüketimden kaynaklanan artışlar. (W. Steffen, vd, 2004, s.132,133)

Yapı sektörü doğadan elde edilen hammaddenin % 50'sini, küresel enerjinin %40'ını ve suyun % 16'sını tüketirken, oluşan atıklarında % 50'sinden sorumludur (King, 2010, s.6). Bir yapının yaşam döngüsü boyunca oluşturduğu çevresel etkilerin yaklaşık %'10-20 yapı malzemelerinden kaynaklanmaktadır (Edwards, vd., 2003, s.57-65)

Yapay çevre oluştururken, doğal çevrenin de sürdürülebilirliğini sağlamak için binaların yaşam döngüsünde neden olacağı sorunlar önceden bilinmeli, yer seçimi ve tasarım aşamasında gerekli önlemler alınmalıdır. Yapay çevrenin oluşturduğu olumsuz etkiler sonucunda doğal çevredeki çeşitlilik azalmakta, bazı canlı türleri yok olmaktadır. İnsanoğlunun duyarsız ve yıkıcı faaliyetleri sonucunda her yıl 50.000 canlı türü yok

olmaktadır (Headquarters, 2003, s.100-103). Yeryüzünde canlıların faaliyetlerini sürdürebilmesi, doğal malzeme kaynaklarının sürekliliğine bağlıdır.

2.2. Nüfus Artışı ve Dengeler

Dünyanın, önümüzdeki yüzyılda insan nüfusundaki büyük artış için yeni bir yer bulması gerekebilir. Yapılan modelleme çalışmalarına göre, nüfus artış hızında büyük bir değişim olmaması durumunda, dünya nüfusunun 2100 yılı itibarıyla 4 milyar artması bekleniyor. Birleşmiş Milletler Nüfus Dairesi Müdürü John R. Wilmoth'un yaptığı açıklamalara göre 7,3 milyar olan dünya nüfusunun 2050 senesi itibarıyla 9,7 milyar, 2100 senesi itibarıyla 11,2 milyara ulaşması bekleniyor.

Dünya nüfusunun mevcut artışını sürdürmesi durumunda, bu gerçekle yüzleşmek zorunda kalacağız. Dünyada obez ve aşırı kiloluların sayısının 2,1 milyara ulaştığı, hiçbir ülkenin obeziteyi tedavide başarılı olamadığı görülmektedir. Steve Wiggins, artışların birçok sebebi olduğu görüşünde. Dünya çapında daha fazla şeker ve yağ tüketildiğini söylüyor; "İnsanların gelirinin yükselmesi, istedikleri yiyeceği seçme imkanı getiriyor. Yaşam tarzındaki değişiklikler, işlenmiş gıdalara erişimdeki artış, reklamlar, medyanın etkileri, bütün bunlar, beslenme alışkanlıklarının değişmesinde rol oynuyor" diyor.

Steve Wiggins'e göre, bu özellikle hızla büyüyen ekonomilerde açıkça gözleniyor. Gelirleri artan ve egzersize önem vermeyen, kentli, geniş bir orta sınıf, obezitedeki artışın en çok görüldüğü ortam.

Küresel kentsel nüfusun ise iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu arada birçok gelişmiş ülkede nüfus yaşanmakta ve durağan hale gelmektedir. Yerel demografi k kalıplar da artan ölçüde çeşitlenmektedir. Son yirmi-otuz yıl içinde dünyanın pek çok bölgesinde hem ekonomik büyümede hem de anne ve bebek ölümleri, gıda arzı, temiz suya ve eğitime erişim gibi alanlarda iyileştirmeler elde edilmiştir. Ne var ki, aşırı yoksulluk hala sürmektedir. Ekonomik büyümenin büyük kısmının gelişmekte veya yükselmekte olan ekonomilerde yaşanması beklenmektedir. Birçok insanın, ekonomik merdivende orta sınıf yaşam standardına doğru çıkmasıyla, kişi başına çok daha fazla kaynak tüketilecektir. Dolayısıyla dokuz milyar insanın 2050 yılında gezegenin sınırları içinde iyi yaşaması için, bütün ülkelerde kökten değişiklikler şarttır. (WBCSD, 2011, s.2,3)

Gerçek, bugün kent ve kırsal, insanlığın doğal çevredeki yerini tehdit eden bir kuşatma altında olduğudur. Kentleşme her ikisini de yok etmektedir; sahip oldukları geleneklerden ve çeşitlilikten oluşan zenginlikleri ve kimlikleri, kentleşmenin tehdidi altındadır. Kentleşme yalnızca kırsal kesimi değil, kenti de silip süpürmektedir. Yalnızca kasaba ve köy yaşamının tarımsal ilişkilerle beslenen değer, kültür ve kurumlarını değil, kent yaşamının yurttaşlık ilişkileri ile beslenen değer kültür ve kurumlarını da yutmaktadır. İmsizlik, homojenlik ve kurumsal devasalık gibi boğucu özelliklere sahip kentleşme, insanlar arasındaki yakınlığı, benzersiz nitelikteki mahalleleri ve insani ölçekli bir politikayı içinde barındıran kentsel alanı yuttuğu gibi, doğaya yakınlığı, kutsal bir yardımlaşma anlayışını ve sıkı aile ilişkilerini barındıran kırsal alanı da ortadan kaldırmaktadır." (Bookchin, 1999,s.31)

2.3. Dünyada Gelir Dağılımı

Dünya gelir dağılımı piramidine göre; dünya nüfusunun %0,7 dilimi 1 milyon doların üzerinde gelir var iken kalan nüfusun %71 10.000\$ geliri, % 21 lik dilimin 100.000\$ geliri ve %7,4 kısmın ise 100.000\$ ve üzeri gelire sahiptir. Buda toplam dünyada bulunan paranın %45.2'si nüfusun %0.7 diliminde bulunmaktadır.

Bu "geçirimsiz duvarlar"ın belirgin simgeleri olarak, kentlerdeki lüks yapı adacıklarını görmekteyiz. Bugün hemen tüm metropol kentlerde, artan bir "lüks konut" üretimine rastlıyoruz. "Yaşam kalitesi" kavramını, sadece "lüks" ile karşılamaya odaklanmış bu politika; "konsept" yapılar yoluyla da kentliye bir yaşam anlamı katmanı sunmaya aday görünmektedir. "Akıllı bina"lar, "güvenlik kameraları", "özel güvenlik görevlileri" yanı sıra, "havuz", "fitness merkezi" sahibi olmakla yetinmeyen bu lüks konutlar artık, "göletler", "zen bahçeleri" ve "kayak pistleri" bile önermektedirler (Fırat, 2014, s-41).

Gelir dağılımından büyük pay alanlar gelir seviyeleri, yaşam şekilleri ve konutları ile kentlerde güvenli sitede betonlaşan yapılar arasında yaşam özgürlüğünden söz etmek şöyle dursun, hapsedilmişlik ve kuşatılmışlıkla karşı karşıyadır. Sürekli büyüyen kent ve nüfus sayıları toplumsal birlik, paylaşım, adalet yerine bireysel ve egoist yaşama bırakması ile kentlinin kente yabancılaşmasına neden olmuştur.

Ekonomik güç dengelerinin kente bu şekilde damgalarını vurmaları kent formunu da yeniden şekillendirmektedir. "Kent yalnızca yapıları bir çevreden oluşmayıp, gerçekte kapitalist gelişmenin öznesidir de. Bu mekanda kapitalizmin bütün ilişkileri yeniden üretilmekte ve kentsel mekânın düzenlenmesi yoluyla kapitalizm ayakta kalabilmekte, yani gelişebilmektedir." (Gottdiener, 2001, s.254-255)

2.4. Kentleşme ve Tüketim

Tarihten günümüze uygarlıklar oluşurken yok olmalarının sebebi lüks ve prestij peşinden koşmalarından dolayı kaynakları iyi yönetememişlerdir. Ritzer'e göre, "Dünyanın büyük kısmında 20.yy'ın ikinci yarısı büyük çeşitlilikte yeni tüketim araçlarının ortaya çıkışına ve patlayıcı gelişmesine tanık oldu. Bu, üretimin hakim olduğu bir toplumdaki, tüketimin hakim olduğu bir topluma geçişin bir parçası ve bir yansımasıdır. Eski dönemde egemen olan, üretim araçlarıydı, ama bugün tüketim araçları yükselmektedir. Alışveriş merkezi, çağın tanımlayıcı yapısı olarak fabrikanın yerini almıştır. Yeni tüketim araçlarının büyük kısmı alışveriş merkezleri, mega alışveriş merkezleri, süper mağazalar çok belirgindir. Lüks kapılı siteler gibi ötekiler bu kadar belirgin değildir. Stadyumlar, havaalanları, liseler, üniversiteler ve müzeler gibi bir kısım tüketim araçları da yeni tüketim araçlarının topluma bir bütün olarak düzenli bir şekilde sızmasını şaşırtıcı derecede yansıtır." (Ritzer, 2000, s.212)

Mimarlar, mimarlığı insanlar için tasarım yapmaya çalıştığı kentleri sadece binalar yapmak ve süslemeye kullanmamalı. Yapılan her binanın alışveriş merkezinin, sitenin, barajların, stadyumların yolların, enerji yapılarını analiz ederek, gerek toplumun sosyal dokusuna zarar verip vermediklerini, gerekse neden olacağı ekolojik sorunları önceden analiz etmeleri gerekir. Geçmiş toplumların yanılmaları ve sonları bize bunları araştırmaya götürmelidir.

Günümüz kapitalist kentinde önemli olan iktisadi ömürdür ve artıkdeğerin dolaşım hızında artış sağlamak gerektiğinde bu iktisadi ömür kısalmaktadır. İyi durumdaki binalar yıkılmakta ve yerlerine iktisadi ömrü daha kısa olan binalar inşa edilmektedir. Metropoliten ekonomilerde (özellikle ABD'de) bu yıkıp yapmalara neden olan şey kültürel bir yenilik arayışı değil, iktisadi bir ihtiyaçtır. Bu, konut piyasasında en karmaşık şeklini alır: Banliyö toprak ve inşaatlarında spekülasyona dayanan yatırımlardan ve toprak kullanımındaki dönüşüm süreçlerinden kar sağlama ihtiyacı, bazı konumlarda konut ve ticari mülk talebini körüklerken, diğer bazı sektörlerde fon akışının kesilmesine yol açar." (Harvey, 2006, s.198, 212, 245)

Konut sektörünün ekonominin lokomotif olması, buradan beslenen her sektörün obezleşmesine sebep olmaktadır. Mimarlık da bundan payını almaktadır. Doğal yaşam ve beslenme; endüstriyel üretilen gıdalardan dolayı sektöre uğramış ve sonuçta hastalıklar artmıştır. Mevcut kent anlayışı, insanlara yoksulluk ve hastalık getirmiştir. Aslında insan için temiz su, beslenme için tarım ve toprak gerekli iken bunun yerini insanların arzu ve istekleri almış ve mevcut kentler doğmuştur. Ayrışma ve sınıflar ise kent hayatımızda sosyal adaletsizliğin artmasına sebep olmuştur.

Büyük kozmopolitan şehrin kamusal kültürü, benliğin yittiği yerdir. Kozmopolit merkezin ekonomik doğası, şimdi "artık sermaye" diye nitelediğimiz fazlayı biriktirir. Orası, zenginlerin boş zaman etkinlikleriyle servetlerinin tadını çıkardığı, yoksulların da onları taklit ettiği yerdir (Sennet, 1996, s.152-154).

Nokta dergisi 1987 yılı 50. Sayısında Le Corbusier'nin güncesinden alıntılar yaparak, mimarı Türk okuruna tanıttı. İsviçre asıllı Fransız Le Corbusier, gençliğinde Avrupa'yı dolaşa dolaşa 1911'de İstanbul'a varır. Bir yazısında şöyle der: "Şimdi New York ile İstanbul'u karşılaştırırsak diyebiliriz ki, birincisi kıyamettir, ikincisi ise bir yeryüzü cenneti. Bir Türk atasözü der ki, "Ev kuran önüne ağaç dikmeli" Oysa biz (yani Avrupalılar) ise söküyoruz ağaçları. İstanbul bir meyve bahçesidir, bizim kentlerimiz ise taş ocakları. Geleceğin büyük kentleri ağaçlıklar içinde kurulabilir" (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1991, s.122) İstanbul bugünkü durumu ile birçok Avrupa kentinden daha kötü durumdadır.

3. TÜKETİM VE SOSYAL ADALET

3.1. Sosyal Bozulma

Evren ve gezegenimiz ile birlikte her şey, uyum içinde çalışmakta ve yaşamımız bu dengenin devamına bağlıdır. Dünya dengelerinin bozulması sadece fiziksel bozulma ile kalmamaktadır. Sosyal bozulmaların içinde terör, sınıf oluşumu, devletlerin baskıları, savaşlar, kişilerin istek ve arzuları, başkalarını önemsememe, bireysel yaşam ve egoist tavırlar, başkalarını sahip olduğu eşya ve zenginlikle değerlendirme ve daha birçok konuda aynı grafikleri görmek mümkün. Yani içinde bulunduğumuz çevre, sosyal ve fiziksel olarak bir bütün halinde çökmektedir.

Yüzyıllarca gerek biyolojik, gerek toplumsal evrimin vazgeçilmez temeli olan çeşitliliğin gelişebildiği kent; bu insan yağurması kazandı, görüldüğü üzere yavaş yavaş etkisini yitirmiştir. Bireyleri ve toplumsal sınıfları birbirleriyle yüz yüze getirecek, bilgi alışverişinde bulunmalarını, günlük sürünmeyle birbirlerini tanıma ve ekinsele olarak zenginleşmelerini sağlayacak, sokakta ve halka açık yerlerde zanaatçıyı, işçiyi, kalem efendisini, sanatçıyı, kentsoyluyu, aksoyluyu ve tecimeni kaynaştıracak yerde, toplumsal tutumbilimsel

katmanların uzamda birbirinden ayrılması, yavaş yavaş onları ortadan kaldırmak şöyle dursun, insan kümeleri arasında tam anlamıyla geçirimsiz duvarlar yaratmıştır (Henri, 1990, s.141).

Günümüz kentlerinde lüks konut yerleşimleri, yüksek koruma duvarları, kamera sistemleri, kapılarda özel güvenlik görevlileri, şifreli ve görüntülü sistemlerle korunmaktadır. Bu önlemler; gelir düzeyleri farklı toplumların, halkların, kaynaşmasını engellemektedir. Göç dalgası ile kentlere gelenler ise yanyana birbirlerinden habersiz yaşamaktadır.

Yardımlaşmanın olmadığı, birbirimizin sorunları ile ilgilenmediğimiz bir dünyada Mimarinin sadece fiziki imkan yaparak bunları da zengin- fakir gelir düzeyine ve sahip olduğu eşya oranına göre tasarımlarını geliştirmek her şeyin bir bedeli var, materyalist düşüncesi ruhsuz ve donuk toplumlar ve beraberinde kaynakları tükenmiş yorgun bir dünya; her ikisinin bozulma oranları atbaşı gitmektedir.

Uygarlık; insanı hayatta kalabilmek için gerekenden fazlasını üretme tekniğine sahip olarak varsayan bir lüktür. Üretimin bir kesiri tutulmakta ve değişik kullanımlar için serbest bırakılmaktadır. Bir uygarlık en iyi, bu kesirle ne yaptığıyla tanımlanmaktadır. Eski Mısır bu kesirin bir bölümünü, ölümlerini anmaya yönelik dinsel vakıflara; diğer bir bölümünü de, mabetler, mezarlıklar, piramitler, dinsel ve entelektüel bir sistemi taş ve metal halinde sabitleştirmeye yönelik heykellere ayırmaktaydı (Beachler, 1986, s.108-109).

3.2. İş gücü ve Emek Açısından Sosyal Adaletsizlik

Küreselleşme, ülkeler içinde eşitsizliğin büyümesine neden olurken; emek ve iş gücü arasındaki uçurumun büyümesine de katkıda bulunmuştur. İşveren ve işçi arasındaki ücret politikası emeğe göre değil, güçlüye göre düzenlenmektedir. Verimlilik; seri üretimin artması, daha çok ürünü daha kısa zamanda ortaya çıkarma gibi nedenlerle düşmüştür. Üretimdeki sürenin kısılması, daha çok ürünün daha kısa sürede üretilmesi ve daha çok kazanma politikası emeğin karşılığı ücretin düşmesine sebep olmuştur. Nihayetinde işsizlik ve yoksulluk artarken, çalışan yoksul bir topluluk da ortaya çıkmıştır. İş gücü, emek ve çalışma koşullarındaki riskin büyük kısmını göğüsleyen işçi; ücretin her daim en azını almaktadır.

İnsani ücret, verim-ücret yaklaşımlarının aksine, çalışanın üretime katkısının hesaplanmadığı, üretim maliyetlerinin bir unsuru olarak emeğin bir faktör maliyeti olmadığı, sırf insan olarak hak ettiği bir düzeyi ifade eder. Elbette insani bir ücret, çalışanların moral ve motivasyonlarını arttıracığından bir verim artışı ortaya çıkaracaktır, ancak bu durum bir hesaplama yani "veri" değildir, ancak bir sonuç olabilir ve bu da hiçbir şekilde hesaplamalara dâhil edilmez. Yani, insani ücretin temel amacı, çalışanların verimini arttırmak için bir motivasyon aracı değildir. Başka bir ifadeyle insani ücret-verim ilişkisi neden-sonuç ilişkisi değil, insani ücretin sonuçlarından bir tanesidir. Elbette, insani ücret toplum içinde bireylerin daha huzurlu, mutlu, onurlu bir yaşam sürmesini temin edeceğinden üretim faaliyeti ve işletmeye bir çatışma alanı olarak değil, kendi dünyasının bir parçası olarak bakacağından, çatışmacı çalışma ortamları yerine uzlaşmacı ve işbirlikçi bir anlayış hâkim olacaktır (Korkmaz,vd., 2013, s.200)

İnsani ücret, çalışanın insanca ve onurlu yaşamasını mümkün kılacak, kişinin sadece fiziksel değil sosyal ihtiyaçlarını ve sosyal konumunu da dikkate alacak bir ücreti ifade etmektedir. Başka bir ifade ile işçiye verilecek ücret, onun emeğinin bir karşılığı olmasının ötesinde onu sosyal sistem içinde ele alan bir yaklaşımı barındırmaktadır. İnsani ücret mekanik ilişkilerin ötekileştirdiği, kapitalizmin sınıflaştırdığı ve yalnızlaştırdığı insanın toplumsallaşmasını destekler. Bu tür ücret hem işveren hem de iş görene manevi haz da sağlayabilir. Uzun vadede çatışmacı kapitalizm ya toplumsal yaralara yol açar ya da yeni ve farklı düzenlemelerle varlığını kuvvetlendirerek sürdürür. İş dünyasının öncülük edeceği insani ücret anlayışı, kapitalizmin doğasında yer alan çatışma ve çelişkileri farklı bir boyuta taşır. İnsani ücret; aynı zamanda çalışanın eli titremeden aldığı, alırken de kimseye bir minnet borcu içinde bulunmadığı bir ücrettir (İGİAD, 2015, s.21)

Mimari, emeğin ve emekçinin sömürüldüğü, kazancın bir avuç işveren tarafından paylaşıldığı, adaletsizliğin yaşandığı ticari bir söktürdür. İnsani çalışma şartları, geçimini temin edecek bir kazanç, bölüşüm ve paylaşım sağlanırsa; sınıflaşma azalır, daha kucaklayıcı bir toplum meydana gelir.

4. MİMARLIĞIN KUŞATILMASI

4.1. Mimarlık Eğitimi

Post-modern dönemle beraber mimarlığın bozulması ve kolaylıkla iktidarların insanlar üzerindeki hakimiyetine ve politik propagandalarına, sermaye sahiplerinin ise daha fazla rant elde etmelerine ve insanlar üzerinde, ezmek, ikna etmek için baskı ve sömürü aracı olarak kullanmak gibi sorunlar, mimarlığın

temel ve sosyal problemlerinden birkaçıdır. Mimarlığın ve tasarımın etik sorunları; toplam bozulmanın grafikteki yerini aynı oranda almaktadır.

Bu doğrultuda mimarlık alanı ve "mekan çalışmaları" insan türünün refahıyla ilgili olan mekân kullanım ve üretim pratikleri bağlamında gelişen bilgi birikimi olarak karşımıza çıkmakta, mekanların varoluş biçimleri ve süreçleriyle ve bunlarla ilgili tüm alanlarla ilgilenmektedir. Bu bilgi alanı, yaşam alanlarımızı düşünmek, tasarlamak ve yapmak için çaba harcayan toplumun önemli bir çoğunluğunu ilgilendirmektedir (Wasserman, v.d. 2000, s.25). Bu alanda gelişen ve biriken bilgi, aynen tıp alanında olduğu gibi, asırlar boyu insanlığın ortak mirası olarak ortaya konulmuştur ve bireysel faaliyetlerden daha ziyade, insanlığın bilgi birikimine dayanmaktadır.

Mimarlık zanaatı yükselme döneminde görevi, sorumlulukları, becerileri, elde etikleri güçle birçok alanda uzmanlaşarak bilgi ve tecrübe üstünlüğü sağlamıştır. Bu güç tarihte yapılan saraylar, camiler, kiliseler, tapınaklarla anlaşılmaktadır. Mısır döneminde mimarlık birçok yetkileri olan zanaattı ancak günümüz eğitim ve öğretim tekniğinde mimar, tüketim mimarisi için donatılmaktadır. Güç ve sermaye erkini de arkasına aldığı adeta doğaya savaş açmış yapılar yapılmakta ve kaynaklar tüketilmektedir. Tarihte mimarların gücün yanında yer almasına; Vitruvius - Sezara, Imhotep,- Firavuna, Mimar Sinan - I.Süleyman, II.Selim ve III. Murat, örnek olarak verilebilir.

Mimarlık eğitimi almış bireylerin meslek hayatına Mimar ünvanı ile çıkmaları; mevcut kurumsal kabulleri olan, ticaret, kent, imar yasaları içinde insanlara barınma alanları tasarlayacaklarına inanmaları, sahaya çıktıklarında aslında her şeyin kar etme, mimarlığın ve mimarinin aslında sadece buna hizmet ettiğini görecektir. Mimari; insanlara dış hava koşullarından korunacak barınaklar tasarlama zanaatından uzaklaşmıştır. Yapılar kar ve rant elde edip, yatırım aracı olarak paranın daha çok kar elde etmesi için yapı sektörüne yatırılmaktadır. Kent ve Mekan, tarihte görmüş olduğu işlevini sürdürmemektedir.

Mimari, toplumcu, kolektif ve kapsayıcı bir alandan; statükocu ve sermayeci, bireysel ve dışlayıcı bir işgal alanı haline dönüşmüştür. Bu mesleki alan öncelikle "mimarlık uzmanları" olarak bilinen, formel eğitim görmüş ve imza yetkisine sahip mimarların iktidar alanı olmuş; "mimarlık uzmanları" arasındaki sınıf farkı göz önünde bulundurularak, sayı olarak azınlıkta kalan ancak çeşitli yöntemlerle güç elde eden elit bir grubun erki haline gelmiştir. Formel eğitim almış mimarların iktidar alanına dönüşmüş mimarlık alanı, bugün elit mimarlar tarafından işgal edilmektedir. Böylelikle iktidar ve sermaye işgali altına girerek, mimarlık alanındaki etik sorunların zemini oluşturmaktadır. Bu işgale karşı koyabilmek ve "mimar" ılığı etik sorunlardan arındırmak için, mimarlığın sistem içindeki yerini sorgulayacak, toplumsal sorumluluklar bağlamında mesleğin çizdiği sınırların dışına çıkabilecek, "mimar" ılık iş-galine son veren ve mesleğini "sıradan" mimarların pratikleri yönünde geliştiren, mimarlığı kamu hizmeti aracı olarak tanımlayan, tüm dışlayıcılıklardan mimarlığı arındıran, formel eğitimin, meslek örgütlerinin ve devlet yetkilendirmesinin çerçevelerini genişleten, "mimar" ılığa karşı mimarlığı insanlık için ele geçiren ve "işgal" eden bir hareketin oluşması şarttır (Sadri, 2013, s.6-7)

5. SONUÇ

Dünyadaki mimarlık eğitimi Türkiye'deki Mimarlık eğitiminden temelde çok da farklı değil. Küreselleşmenin etkisi ile mimarlık fakülteleri hızla biçim ve içerik değiştirmektedir. Ortaya çıkan farklılıklar ders sayısı, sosyal konular, sürdürülebilir yaklaşımı ile teorik farklarda kalmaktadır. Mimarlık fakültelerinde sürdürülebilirlik, yeşil binalar adı altında kurumsal yapıların marka ticaretine dönüşmüş durumdadır. Asıl sürdürülebilirliğin, tabiat ve doğadan ilham alarak, yeni yerleşim yerleri oluşturmak olduğunu kavramamız gerekmektedir.

Mimarlık mesleği; lüksün tasarlandığı, insanlar arasında sosyal farkların göstergesi olan sitelerin ve sermayenin hizmetinde, güç ve gösterişe hizmet eden bir endüstri kolu haline gelmiştir. Dünyanın fiziksel dengesinin bozulması, sosyal yaşamda meydana gelen adaletsizlik, mimarlık mesleğini icra eden aktörlerin meslek çıkarları yerine insanlığın ve doğanın yararını hedef almasını zorunlu kılmaktadır. Doğal yaşam ve beslenme ancak Mimarının Evrensel etik değerleri ile yeniden yorumlayıp, gelecek için yeni yaşam alanları modellemesi ile mümkündür.

Kapitalist ekonomik sistemlerin dünyada biriken bunca olumsuzluklara rağmen; Mimarlığın sadece sermaye, kar, lüks içinde yaşama aracı olarak kullanılmasının nedeni, arzu ve isteklerin baskın olmasındandır. Meslek adamlarının gelişen dünyada, gelecekteki insanlığın da yaşayacağı ve besleneceği ortamlar bırakması onların da dünya kaynaklarında paylarının olduğuna inanması yetmez. Bunu tasarımlarında ve projelerinde, yeni arayışlarla göstermeleri gerekir.

Gerçekte kalkınma hareketi ile çevre değerleri arasında "Koruma, kullanma" dengesini kurmayı hedeflememiz gerekir. Bu da "koruyarak kullanma, geliştirerek koruma" ilkesini ortaya çıkarmaktadır. Hem üretirken, hem de tüketirken kirlen, kaynak israf eden bir anlayıştan kurtulmak zorunludur. "Ne pahasına

olursa olsun kalkınma" düşüncesi ne kadar yanlış ise "hiç bir şey yapılmaması" düşüncesi de o kadar yanlıştır. Aslında insanlar tüketen, yok eden ve koruyan kollayan olarak ikiye ayrılacakları günler yakındır.

Kentleşmenin tamamen kar odaklı, insani her tür ölçüğün uzağında ve tüm insani değerleri tüketen bir şekilde yürütülmesi uygulamalarının geleceği tartışılmalıdır. Bu politikalar doğal çevrenin de insani değerlerin de devamlılığını gözetmemektedir. Doğanın uyarılarına kulak vererek, onu yoksullaştırıcı politikalardan vazgeçmek gerekmektedir. Tabiat hala ve yüksek olasılıkla daima insani yaşamın temel ortamıdır. Doğanın yok olması, insanın yok olmasıdır.

Mimar ve tasarımcıların tasarladığı mekanların en büyük sorununu teşkil eden sanat; ihtişam, gösteriş, prestij, gibi kavramları ön plana çıkaran tasarımları önermek yerine; saygı, paylaşım, tasarruf, adalet, çevreye, toprağa, suya duyarlı, insan için doğayla uyumlu mekan kavramlarını geliştirmelidir. İmar etmek her alanda olmalı, sosyal yardımlaşmanın, gücünün adaletle paylaşarak, dünya kaynaklarına ve tüm canlılara saygılı olacağı dünyada tüm varlıklar değerlidir ve denge içinde devam edecektir. Dengelerin insanın müdahalesi ile bozulmasına göz ardı etmemeliyiz. Dünyanın imarından sadece Mimarlar değil tüketen ve üretenler olarak hep

KAYNAKLAR

- A., S., Fırat. (2014). Doğayı ve İnsanı yoksullaştırıcı kentleşme pratikleri. Tesam Akademi Dergisi, cilt. 2.
- Baechler, Jean (1986), *Kapitalizmin Kökenleri*, Çev. M.Ali Kılıçbay, Savaş Yayınları, Ankara.
- Bookchin, Murray (1999), *Kentsiz Kentleşme*, Çev.Burak Özyalçın, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Edwards S, Bennett P. (2003). Construction Products and Life – Cycle Thinking. UNEP Industry and Environment, 2003, s.57-65.
- Gottdiener, Mark (2001), "Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru", *Praksis (Kent ve Kapitalizm)*, Ankara.
- Harvey, David (2006), *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev.Mehmet Moralı, Metis Yay., 2. Basım, İstanbul.
- Hugo, Victor (1997), "Kent'in Felsefesi", Cogito Kent ve Kültürü, Üçüncü Basım, S.8, (Yaz 1996), İstanbul.
- İGİAD, (2015), İnsani Ücret sistemi araştırma raporu, İstanbul.
- İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Ajansı. (2011), Vizyon 2050.
- King B. (2010). Toprak Mimarısının Yeniden Doğuşu, Kil Kökenli Taze ve Güncellenmiş Bir Bakış. Mimarlıkta Malzeme Dergisi 17.
- Kışlalıoğlu, Mine, Berkes, Fikret (1991), Çevre ve Ekoloji, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul.
- Korkmaz, A., Dulupçu, M., Gövdere. B., Songur, H. (2013) İnsani ücret raporu, İstanbul
- Laborit, Henri (1990), İnsan ve Kent, Çev. Bertan Onaran, Payel Yay., İstanbul.
- Ritzer, George (2000), *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek (Tüketim Araçlarının Devrimcileşmesi)*, Çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı, İstanbul.
- RWE AG Headquarters, Essen. (1997). World Architecture.
- Sadri, H. (2013) "Etik Bir Sorun Olarak Mimarlar İş-Galindeki Mimarlık", Serbest Mimar Journal of Architecture, sayı.11
- The World Bank (2008), The Little Green Data Book, p.iv
- Wasserman, B. Sullivan, P. Palermo, G. (2000) "Ethics and the Practice of Architecture", John Wiley and Sons, Washington D.C.
- W. Steffen, A. Sanderson, P.D. Tyson, J. Jäger, P.A. Matson, B. Moore III, F. Oldfield, K. Richardson, H.J. Schellnhuber, B.L. Turner, R.J. Wasson, IGBP, Global Change and the Earth System: A Planet Under Pressure (2004).